

Cases and Basics of Amnesia Treatment in the Quran

Fatemeh Abazarpour Ari *^{1,2}

1 Level 4 priest, Hazrat Khadija Specialized High School, Babol, Iran. 2 Postgraduate Diploma in Anesthesiology, Arak University of Medical Sciences, Arak, Iran.

Abstract

Forgetfulness is a disease of the day, the most important example of which is Alzheimer's. Medical science has not yet achieved a definitive treatment for this disease. Examining the existence of examples and treatment of disease from the perspective of the Qur'an proves the miracles of the divine verses in the field of matching with the findings of medical science. The examples and treatment of amnesia disease is by descriptive-analytical method and library method by examining the symptoms of the disease in medicine and verses of the Qur'an in order to find examples and extract the cure from the Qur'an. 4 verses of the Qur'an tell about the occurrence of a disease in old age in which the sick person suffers from dementia and loses physical strength. It is possible to treat the disease with the combination of the verses of Surah Hajj and Nahl. In the 5th verse of Hajj, after mentioning the most important symptom of the disease, it is mentioned about reviving the dead earth, which indicates the treatment of the disease and the possibility of returning the brain to a youthful state. In Surah Nahl, it was mentioned as the main medicine in the feeding of fluids from bees. According to tradition, a substance like honey is a basic medicine in the treatment of many diseases, including forgetfulness. Bee products, including honey, gel have a therapeutic application for the treatment of amnesia, which is confirmed by clinical trials. The rejuvenating effects of honey products on free radicals have been proven. The precedence of drug expression over disease is due to its greater effect in prevention than treatment.

Keywords: Forgetfulness, Modern Medicine, Traditional Medicine, Drug Therapy, Alzheimer's Treatment, Quranic Cases, Quranic Basics

*Corresponding Author: **Fatemeh Abazarpour Ari, E-mail: g.abazarpour@chmail.ir**

Cite this article as: Abazarpour Ari F. [Cases and Basics of Amnesia Treatment in the Quran]. The First National Seminar of Islam and Health. Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran. Oct 2023. J Gorgan Univ Med Sci. 2023; Special Issue: 14-26. [Persian]

مصادیق و مبانی درمان بیماری فراموشی در قرآن

فاطمه ابادرپور آری *^{۱،۲}

۱ طلبه سطح ۴، مؤسسه آموزش عالی تخصصی حضرت خدیجه (س)، بابل، ایران. ۲ فوق دیپلم بیپوشی دانشگاه علوم پزشکی اراک، اراک، ایران.

چکیده

فراموشی از بیماری‌های مبتلابه روز است که مهم‌ترین مصداق آن، آلزایمر است. علم پزشکی تاکنون به درمان قطعی این بیماری دست نیافته است. بررسی وجود مصداق و درمان بیماری از منظر قرآن، اثبات‌کننده معجزات آیات الهی در زمینه تطبیق با یافته‌های علم پزشکی است. مصادیق و مبانی بیماری فراموشی به روش توصیفی-تحلیلی و شیوه کتابخانه‌ای با بررسی علائم بیماری در پزشکی و آیات قرآن به جهت مصداق‌یابی و استخراج داروی درمان از قرآن است. ۴ آیه از قرآن، حکایت از بروز نوعی بیماری در سن پیری دارد که فرد بیمار، دچار زوال عقل شده و قدرت بدنی را از دست می‌دهد. امکان درمان بیماری با جمع آیات سوره حج و نحل وجود دارد. در آیه ۵ حج بعد از ذکر مهمترین علامت بیماری، از زنده کردن زمین مرده صحبت شده که نشان دهنده درمان بیماری و امکان بازگشت مغز به حالت جوانی است. در سوره نحل نیز، قبل ذکر بیماری، در تغذیه از مایعات حاصل از زنبور به عنوان دارویی مبنایی و کلی نام برده شد. طبق روایت‌ها، ماده‌ای چون عسل داروی پایه در درمان بسیاری از بیماری‌ها از جمله فراموشی است. فرآورده‌های زنبور از جمله عسل، زل، برای درمان بیماری فراموشی، کاربرد درمانی دارد امری که آزمایشات بالینی موید آن است. اثرات جوان‌سازی فرآورده‌های عسل بر روی رادیکال آزاد اثبات شده است. تقدم بیان دارو بر بیماری در آیه، به منظور بیان تاثیر بیشتر آن در پیشگیری نسبت به درمان باشد.

واژه‌های کلیدی: فراموشی، طب نوین، طب سنتی، دارو درمانی، درمان آلزایمر، مصادیق قرآنی، مبانی قرآنی

* نویسنده مسؤول: فاطمه ابادرپور آری، پست الکترونیکی: g.abazarpour@chmail.ir

نشانی: بابل، مؤسسه آموزش عالی تخصصی حضرت خدیجه (س).

البته باید توجه داشت که این دو گونه بودن به دلیل عدم تاثیر نیست، همان گونه که بیان شد جسم و روح برهم تاثیر متقابل دارند و گاه بیماری جسمی ریشه در بیماری روان دارد و با درمان روح، جسم درمان می شود و گاه برعکس است (۹). همین مطلب موجب بررسی علوم پزشکی در قرآن است، تا با جستجو در قرآن در مورد مصداق یک بیماری و یا راه پیشگیری و یا درمان آن بررسی لازم صورت گیرد و علوم از بطن قرآن استخراج شود.

یکی از بیماری هایی که امروزه موارد ابتلای بسیاری دارد بیماری فراموشی است که امروزه مصداق بارز آن آلزایمر است. حدود نیمی از سالمندان دارای اختلالات روانی را شامل می شود (۱۰) که نشان از میزان درگیری بالای این بیماری دارد. همین مطلب نشانگر ضرورت بررسی این بیماری در قرآن است اگرچه مقالات زیادی در حوزه پزشکی به این مطلب پرداخته اند مانند «روش های تشخیص زودهنگام آلزایمر» نوشته مرجان پورفرخ و شهره شهنی پور، ۱۳۹۸؛ «مهم ترین عوامل ابتلا به زوال عقل یا آلزایمر» نوشته محمدرضا سلطانی مقدس، ۱۳۹۸؛ «بررسی آلزایمر در طب سنتی» نوشته زانا صادقی، ۱۳۹۸ و «تأثیر ۱۲ هفته تمرینات ورزشی هوازی بر روی رفتارهای افسردگی» نوشته برزگر، ۱۴۰۰؛ «۱۰۰ دستور ساده برای پیشگیری از بیماری آلزایمر و اختلال حافظه در سالمندی» نوشته جین کاربر ۱۳۹۸؛ «۱۲۸ نکته برای پیشگیری از ابتلا به بیماری آلزایمر و دمانس های دیگر» از فیلیس ای استف در ۱۳۸۸؛ «آلزایمر به زبان ساده» نوشته فرزاد اشرفی و بهداد بهنام ۱۳۹۴؛ «پیشگیری از آلزایمر» از ستاره ملک زاده ۱۳۹۴، «پدیده آلزایمر و چگونگی پیشگیری از فرسایش روان و اندیشه در نزد کهنسالان» نوشته فروغ صبا ۱۳۹۳ و... ولی این مکتوبات در حیطه تخصص پزشکی و یا تغذیه بوده، و در آن از مبنای قرآنی آن بحثی به میان نیامده است. در حوزه علوم قرآنی نیز تحقیقات محدودی در این زمینه انجام شده است. مانند مقاله «آلزایمر در آینه قرآن و علم» نوشته مینو اسد زندی؛ سید داود تدریسی؛ محمد شکاری فرد، ۱۳۸۵ که با نگاه به روایات، درمان فراموشی را در قالب راهکار از حفظ قرآن، تحصیل علم و تغذیه با شواهد در این زمینه از درمان ارائه داده است اما در هیچ یک از این تحقیقات به مصداق و درمان بیماری در قرآن و تطبیق آن با علم روز پرداخته نشده است.

برای یافتن پاسخ صحیح از مبانی فراموشی در قرآن، ابتدا بیماری آلزایمر از مهمترین مصادیق بیماری فراموشی، تشریح شده و سپس تاریخچه آن مورد بررسی قرار می گیرد و در ادامه عوامل، علایم و مراحل آن بررسی می شود. پس از تبیین آن از منظر پزشکی، مصادیق آن استخراج و مبنای قرآنی درمان آن بررسی می گردد، همچنین انسان و مساله بیماری و درمان آن در قرآن محور بحث در قرآن و درمان است، تا مبنای قرآنی بیماری روشن گردد.

قرآن، کلام الهی و آخرین کتاب آسمانی که به طریق وحی بر قلب آخرین پیامبر خدا نازل گردیده است (۱). کتابی که جامع حقایق، و بیانی الهی است (۲). چنانکه قرآن در آیه ۸۹ نحل خود را این گونه معرفی می نماید: «نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَ هُدًى وَ رَحْمَةً وَ بُشْرَى لِّلْمُسْلِمِينَ»؛ و ما بر تو این کتاب را فرستادیم تا حقیقت هر چیز را روشن کند و برای مسلمین هدایت و رحمت و بشارت باشد.

اما «تبیان لکل شی» بودن قرآن به آن معنا نیست که قرآن باید بیانگر همه علوم باشد بلکه بیانگر همه آن چیزهایی است که به امر هدایت برمی گردد همانند معارف حقیقی مربوط به مبدأ و معاد، اخلاق فاضله، شرایع الهی، قصص و مواظبی که مردم در راه هدایت به آن محتاج اند (۳). هر چند این تعابیر با توجه به وسعت مفهوم «لِکُلِّ شَيْءٍ» به خوبی استدلال می شود، ولی با توجه به این نکته که قرآن، کتاب تربیت و انسان ساز است که برای تکامل فرد و جامعه در همه جنبه های معنوی و مادی نازل شده است روشن می شود که منظور از همه چیز، تمام اموری است که برای پیمودن این راه لازم است، قرآن یک دائرة المعارف بزرگ نیست که تمام جزئیات علوم ریاضی و جغرافیایی و شیمی و فیزیک و گیاه شناسی و مانند آن در آن آمده باشد، هر چند قرآن یک دعوت کلی به کسب همه علوم و دانش ها کرده است و گاهی به تناسب بحث های توحیدی و تربیتی، از روی قسمت های حساسی از علوم و دانش ها پرده برداشته است. ولی هدف اصلی و نهایی قرآن مساله انسان سازی است و در این زمینه چیزی را فروگذار نکرده است (۴). یکی از علومی که قرآن به آن اشاره دارد، علم پزشکی است. در آیات قرآن برخی از این دستورات بهداشتی آمده است مانند آیه ۱۷۲ بقره: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ اشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ»؛ ای اهل ایمان، روزی حلال و پاکیزه ای که ما نصیب شما کرده ایم بخورید و شکر خدا به جای آرید اگر شما خالص خدا را می پرستید.»

یکی از دلایل توجه قرآن به پزشکی و بهداشت، به دلیل پیوستگی جسم و روح در انسان است این ارتباط و پیوستگی، موجب تاثیر متقابل آنها از هم می شود (۵). امام علی (ع) می فرماید: «بالعافية توجد لذة الحياة؛ لذت زندگی با عافیت (سلامت) حاصل می شود.» (۶) در حوزه علوم بشری، پزشکی سرآمد همه دانش هاست، چرا که فلسفه سایر علوم، بهره وری انسان از مواهب زندگی است و این هدف جز در پرتو سلامت جسم و روح امکان پذیر نیست (۷). رسول اکرم (ص) دانش را در دو حوزه معرفی می فرماید: «الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمُ الْأَدْيَانِ وَ عِلْمُ الْأَبْدَانِ»؛ دانش دو گونه است، دانش بدن ها و دانش دین ها.» (۸)

مفهوم شناسی

برای روشن شدن محل بحث، ابتدا مفاهیم مورد نیاز، بحث و تبیین می‌شود تا از خلط مباحث جلوگیری گردد.

آلزایمر چیست؟ بیماری الزایمر، اولین بار توسط آلویس آلزایمر (Alois Alzheimer) در اوایل قرن بیستم توصیف شد. در آن زمان این بیماری، به عنوان اختلالی نسبتاً نادر به حساب می‌آمد. اما امروزه این بیماری رایج‌ترین علت درگیرکننده در سالمندان است (۱۱). ۵۰ الی ۶۰ درصد کل موارد زوال عقل به این بیماری اختصاص دارد. شانس ابتلا به این بیماری با افزایش سن، بیشتر است و انتظار می‌رود شمار مبتلایان به این اختلال در ۲۰ سال آینده به دلیل افزایش سالمندان بالای ۸۰ و ۹۰ سال، سه برابر شود. این بیماری در جوانان نادر، و در سنین میانسالی ناشایع است.

آلزایمر نوعی بیماری پیشرونده زوال عقل‌گرا است که فراتر از فراموش کاری معمولی است. این بیماری ممکن است با حواس پرتی مختصر و گیجی شروع شود، ولی به تدریج رو به وخامت گذارده و منجر به اختلال ذهنی شدید برگشت‌ناپذیر گردد که توانایی فرد را در به خاطر سپردن، استدلال، یادگیری و برنامه‌ریزی برای آینده مختل می‌نماید (۱۲). این بیماری با سه گروه از علائم اولیه مشخص می‌گردد، گروه اول شامل اختلالات کارکرد شناختی: عبارت است از، کاهش حافظه، دشواری زبان (تکلم) و اختلال کارکرد اجرایی، از دست رفتن مهارت‌های سطح بالا در تصمیم‌گیری و هماهنگی فکری. گروه دوم شامل علائم روانی و اختلالات رفتاری مانند: افسردگی، توهم، هذیان، بی‌قراری که علائم غیر شناختی نامیده می‌شوند. گروه سوم: شامل اختلال در انجام فعالیت‌های زندگی روزمره است که اختلال در مهارت‌های پیچیده‌تر مانند: رانندگی، خرید کردن و مهارت‌های اولیه مانند: لباس پوشیدن، غذا خوردن (۱۳).

سیر بیماری و سرعت تغییر آن از فردی به فرد دیگر متفاوت است. در برخی افراد، پیشرفت بیماری از فراموشی‌های جزئی تا زوال عقلی شدید، ۵ تا ۸ سال طول می‌کشد. در برخی دیگر، این فاصله زمانی ممکن است یک دهه یا حتی بیشتر هم باشد. معمولاً آلزایمر از خفیف به متوسط تا شدید پیشرفت می‌کند. افراد مبتلا به آلزایمر ضعیف، معمولاً قادرند به تنهایی زندگی کنند و امور روزمره خود را بی‌عیب و نقص انجام دهند. در آلزایمر متوسط، افراد بدون نظارت و مراقبت دیگران به راحتی قادر به انجام امور روزمره نبوده و با مشکلات زیادی روبرو هستند. افراد مبتلا به آلزایمر پیشرفته، به‌طور کلی دیگر توانایی مراقبت از خود را ندارند (۱۴).

تاریخچه بیماری آلزایمر: در کتاب‌های تاریخی مصری‌ها، سابقه این بیماری در سه هزار سال پیش به عنوان کم‌حافظه‌گی و فراموشی مورد بحث قرار گرفته است. در کتاب مذهبی Maxims of Ptah the Holy

به‌میزان قابل ملاحظه‌ای راجع به بیماری فراموشی بحث شده است. جالینوس در ۱۱۰۰ سال پیش تمایز بین فراموشی و نارسایی روحی را بیان می‌کند.

فلاسفه و نویسندگان راجع به بیماری پیری مطالبی را متذکر شدند. شکسپیر از پیری به عنوان دوره بچگی مجدد و فراموشی یاد می‌کند. افلاطون در نوشته‌های خود اشعاری دارد که افراد پیر مسئول جنایات و کارهای خلاف خود نیستند. قرن‌ها بیماری آلزایمر به عنوان بیماری روحی و روانی مورد نظر بوده است (۱۵). در سال ۱۹۰۱، روان‌شناس و عصب‌شناس آلمانی آلویس آلزایمر اولین مورد این بیماری را کشف و در مورد آن نوشت، که بعدها به بیماری آلزایمر معروف شد (۱۶). دکتر آلزایمر بعد از مرگ بیمار از مغز او نمونه برداری کرد و کم حافظه‌گی و فراموشی او را از نظر آسیب‌شناسی مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که ایشان از یک بیماری ناشناخته رنج می‌برده است (۱۷). هر چند نورولوژیست‌ها بر اساس اصلیت بدن آن را یک بیماری جسمانی مربوط به آسیب مغز می‌دانند، اما ملاصدرا بر اساس ارتباط نفس و بدن آن را مربوط به نفس، و مغز را علل اعدادی می‌داند و عدم ارتباط با عقل فعال را موجب بیماری فراموشی، و از جنس نسیان دانسته است (۱۸).

علت بیماری فراموشی: علت بیماری آلزایمر نامشخص است، اما مطالعات (مورد-شاهدی)، عوامل خطر متعددی را در ایجاد این بیماری مرتبط دانسته است از جمله آن: سن، سابقه فامیلی، وضعیت آپولیپوپروتئین (آپو4)، آسیب به سر، افسردگی، پرفشاری خون، دیابت، کلسترول بالا، فیبریلاسیون دهلیزی، وجود آمبولی مغز، و فعالیت کم فیزیکی و شناختی را می‌توان نام برد (۱۹). سن از مهمترین عوامل است و بر اساس برخی روایات زمان بروز بیماری غالباً در ۱۰۰ سالگی اتفاق می‌افتد (۲۰).

یک مغز سالم تقریباً از یک میلیارد نورون تشکیل شده است. نورون‌ها پیام‌های الکتریکی و شیمیایی تولید می‌کنند که با مخابره شدن از نورونی به نورون دیگر، بدن را در انجام انبوهی از وظایف مانند: تفکر، یادگیری، به خاطر سپردن و ... همراهی می‌کنند. مواد شیمیایی به نام پیام‌رسان‌های عصبی به رد و بدل شدن مطمئن این پیام‌ها میان نورون‌ها کمک می‌کنند. در افراد مبتلا به بیماری آلزایمر، نورون‌های مغزی به تدریج می‌میرند، با مردن این سلول‌ها، طبیعتاً پیام‌رسان‌های عصبی کمتری هم تولید شده و فرآیند انتقال پیام در مغز با مشکل روبرو خواهد شد (۲۱). در این بیماری دو نوع ناهنجاری عصبی شایع است، یکی جمع شدن پرتئین در داخل نورون‌ها (کلاف‌های نوروفیبریلر) و دیگری تجمع پرتئین بین نورون‌ها (پلاک‌های پیری) و کاهش سلول در مناطقی از سیستم عصبی (۲۲) که موجب تغییر در حجم مغز می‌شود (۲۳). به این ترتیب آنچه اتفاق می‌افتد تغییر فیزیکی در مغز انسان و ایجاد مانعی

در ارتباطات مغزی و همچنین جمع شدن مغز است که در نتیجه موجب ایجاد رفتارهای غیرعقلانه در فرد می‌شود هر چند از نظر پزشکی هنوز علت قطعی آن مشخص نشده است.

علائم بالینی بیماری آلزایمر: علیرغم تفاوت‌های فردی در بین مبتلایان به آلزایمر، عموماً علایمی را می‌توان برای تشخیص این بیماری در نظر گرفت. که اگر بطور مداوم دیده شوند، شک به وجود بیماری تقویت می‌شود. در غیر این صورت، نمی‌تواند دلیل بر وجود آلزایمر در آن شخص باشد. اگر فردی مرتب اشیاء را در جای معمول خود نگذارد این شک به وجود می‌آید که باید از نظر آلزایمر بررسی شود. این علائم شامل:

(۱) **فراموشی:** اولین نشانه بیماری آلزایمر، فراموشی است. البته همیشه فراموشی در سن بالا دلیل بر آلزایمر نیست. فراموشی از همان مراحل اولیه آلزایمر قابل توجه بوده و با پیشرفت بیماری شدیدتر می‌شود. بیمار مبتلا به آلزایمر ممکن است یک سوال را مرتباً تکرار نماید، حتی اگر لحظاتی قبل سوال را مطرح کرده باشد. با پیشرفت بیماری، نارسایی‌های حافظه شدیدتر شده به حدی که بیمار به طور مکرر نام اطرافیان، فرزندان، و مراقبان خود را فراموش می‌کند؛ اشیای منزل را به یاد نمی‌آورد و مرتب درباره آنها سوال می‌کند؛ امور ساده شخصی مانند مسواک زدن، بستن بند کفش و پوشیدن لباس را فراموش می‌کند.

(۲) **مشکلات تکلم و بیان:** به تدریج که حافظه کوتاه مدت ضعیف تر و کم کم محو می‌شود، بیمار توانایی به یاد آوردن لغات مناسب برای جمله بندی را از دست می‌دهد. توانایی نگهداری زنجیره افکار و ترتیب جملات نیز در بیمار مختل می‌شود، به طوری که گاه بیمار در جمله سازی درمانده و دچار مشکل می‌شود. وقتی که بیمار متوجه اشتباه خود در جمله بندی می‌شود بنابراین سعی می‌کند کمتر صحبت کند. اکثر افراد سالم، گاه جمله یا مطلبی را فراموش می‌کنند ولی بعداً آن را به یاد می‌آورند. اما بیماران آلزایمری جمله یا مطلب فراموش شده را دیگر به یاد نمی‌آورند.

(۳) **مشکل خواندن و نوشتن:** به موازات کاهش توانایی تکلم و بیان، توانایی خواندن نیز کاهش می‌یابد. چون قدرت تمرکز فکر کاهش یافته، بیمار قادر به نگهداری اطلاعات به مدت لازم نیست در نتیجه توانایی استفاده از اطلاعات را از دست می‌دهد. وقتی بیمار احساس می‌کند خواندن برایش سخت شده و نمی‌تواند معنی جملات را دریابد، از خواندن و نوشتن فاصله می‌گیرد و این خود باعث تشدید بیماری می‌شود.

(۴) **اشکال در محاسبه:** جمع و تفریق و کارکردن با اعداد، نیاز به حافظه دارد. بیماران مبتلا به آلزایمر به دلیل نقص حافظه و فراموشی، توانایی تفکر انتزاعی را از دست می‌دهند و در نتیجه دچار مشکل در محاسبات عددی می‌شوند و نگهداری حساب بانکی و زمان برایشان

مسأله‌ساز می‌شود.

(۵) **ضعف تصمیم‌گیری:** از آنجا که برای تصمیم‌گیری و قضاوت درباره مسائل و درک رابطه تصمیم با نتیجه آن باید از حافظه کمک گرفت، بیماران آلزایمری در این مسائل نیز دچار مشکل می‌شوند. ممکن است رابطه فصل با لباس را درک نکنند، یا رفتار پرخاشگرانه بدون توجه به نتیجه آن داشته باشند.

(۶) **عدم اشراف به زمان و مکان:** بیماران آلزایمری دچار اشکال در درک زمان و فضا هستند، زیرا حافظه نقش مهمی در هماهنگی با محیط و آشنایی با آن ایفا می‌کند. این بیماران که دچار نقصان حافظه هستند، گاه حتی در منزل خود گم می‌شوند و یا برای وارد شدن به ماشین سر خود را خم نمی‌کنند.

(۷) **عدم تشخیص اطرافیان:** یکی از علایم بسیار آزاردهنده، فراموش کردن اسامی اطرافیان یا بستگان است. اطرافیان، خصوصاً مراقبین بیمار از اینکه توسط بیمار شناخته نشده و از زحمات آنها قدردانی نمی‌شود رنج می‌برند. بی‌اطلاعی از شرایط فکری بیمار می‌تواند این مشکل را تشدید کند.

(۸) **از دست دادن علاقه و لذت:** بیماران آلزایمری حس می‌کنند به علت افت مهارت‌های فکری و ناتوانی و نقصان حافظه دیگر به درد جامعه نمی‌خورند و شوق و علاقه خود را به زندگی و هر چیز جالبی از دست می‌دهند. آنان تفریحات را بی‌معنی دانسته و حتی رابطه با دوستان را فراموش می‌کنند یا بی‌اهمیت می‌انگارند. تداوم این رفتارها باعث افسردگی شده که به نوبه خود باعث تشدید بیماری آلزایمر می‌شود.

(۹) **افکار هذیانی:** در ابتدای بیماری، افکار بدبینانه هذیانی چندان دیده نمی‌شود ولی بتدریج که با پیشرفت بیماری، فرد توانایی ربط‌دادن نتایج با رویدادها را از دست می‌دهد، افکار هذیانی بر او غالب شده و شخص شکاک و بدبین می‌شود.

(۱۰) **مشکلات جنسی:** مطالعات علمی هنوز نتوانسته‌اند علل کاهش یا افزایش تمایلات جنسی را توضیح دهند ولی اکثر این بیماران دچار کاهش میل جنسی می‌شوند.

(۱۱) **کاهش هماهنگی در حرکات اندامها:** تبادل اطلاعات بین سلولهای عصبی مغز، اعصاب بدن و عضلات، حرکت بدن را امکانپذیر می‌کند. اگر این مبادلات در اثر معیوب شدن سلولهای مغز مختل شود، هماهنگی حرکات بدن تحت تأثیر قرار می‌گیرد. عدم هماهنگی، با پیشرفت بیماری تشدید می‌شود. زمانی که هماهنگی بین دستورات مغز و حرکت اندام مختل شود، تقریباً تمامی اعمال جسمی فرد دچار اشکال شده و بیمار محتاج کمک دیگران می‌شود.

(۱۲) **کاهش حس بویایی:** هر چند ممکن است کاهش حس بویایی در افرادی که مبتلا به آلزایمر نیستند نیز دیده می‌شود اما این علامت در کنار سایر علایم آلزایمر، اهمیت خاصی برای تشخیص بیماری

پیدا می‌کند.

۱۳) تغییرات شخصیتی: از آنجا که آلزایمر عملکرد مغز را تغییر می‌دهد، شخصیت فرد نیز ممکن است دستخوش تغییر شود. فردی که قبلاً پرتحرک و شاداب بوده ممکن است گوشه‌گیر شود. افراد گوشه‌گیر و خجالتی، ممکن است تبدیل به افرادی پرخاشگر و ناآرام شوند. آسیب‌دیدگی مغزی به همراه فشارهای روانی ممکن است علت این تغییرات باشند. این تغییرات برای افراد خانواده یا دوستان بخصوص در اوایل بیماری قابل درک نیست (۲۴).

درمان بیماری فراموشی در طب

برای درمان بیماری فراموشی که امروزه بطور خاص با عنوان آلزایمر شناخته می‌شود، درمانهایی در طب‌نویین و طب‌سنستی بیان شده است. در متون و منابع طب سنتی (ایرانی) نحوه‌ی درمان و تجویز گیاهان دارویی چون کندر، هلیله، زعفران، آمله و... برای درمان این بیماری در آثار و تالیفات طبیبانی چون رازی، ابن سینا، اهوازی و... دیده می‌شود (۲۵). در برخی کتب موادی چون مویز، کندر، تخم انگور (۲۶)، انواع فلفل (۲۷)، گل‌سرخ (۲۸)، زنجبیل (۲۹)، تقویت ریه (۳۰) و برخی خوراکی‌ها مثل ماهی، موز، آب انار و... برای جلوگیری از فراموشی مطرح شدند (۳۱). در این کتب مصرف برخی گیاهان، منجر به کاهش ابتلا به بیماری فراموشی در افراد معرفی شدند. همچنین در تحقیقی برخی مواد چون آب انار به علت خاصیت آنتی‌اکسیدان (۳۲) و نقش تغذیه مناسب در کاهش بیماری آلزایمر (۳۳) به عنوان داروهای موثر در درمان نام برده شده است.

در برخی کتب نیز با استفاده از روایات، علاوه بر تغذیه، حفظ قرآن و تحصیل علم برای درمان فراموشی مفید دانسته شده است (۳۴). در منبع دیگری آمده است که ژل‌رویان به دلیل داشتن گاماگلوبولین، ابتلا به آلزایمر را کاهش می‌دهد (۳۵). زیرا ژل‌رویان دارای خاصیت اسیدی است و اثر تقویتی در رشد داشته (۳۶) و در درمان حافظه نقش موثر دارد (۳۷). این ماده حاوی ویتامین‌های گروه بی و اسید پانتوتینیک است که بر آرامش اعصاب تاثیر دارد. استیل کولین موجود در ژل برای انتقال پیام کاربرد دارد و کمبود آن ابتلا به آلزایمر را افزایش می‌دهد (۳۸). برای قطع به موثر بودن این نوع مواد غذایی در درمان‌ها، نیاز به تحقیقات بالینی در تایید خاصیت درمانی است. پزشکی رایج نیز برخلاف پارادایم طب سنتی با نگاهی کمیت‌پذیر و تقلیل‌گرا نسبت به درمان این بیماری پرداخته است. آنالیز و تجزیه شیمیایی ادویه و گیاهان تجویز شده در طب سنتی موید این واقعیت است که این موارد همگی با نسبت‌های کم و بیش متفاوت دارای ترکیباتی آنتی‌اکسیدانی، ضد التهابی و... هستند. اساسی‌ترین ویژگی آنتی‌اکسیدانی ادویه‌ها و گیاهان دارویی، جلوگیری از تخریب سلول‌های مغزی موثر است در نتیجه تناسب و

نزدیکی ساختار شیمیایی داروهای تجویز شده در پزشکی رایج با ترکیبات موجود در گیاهان و ادویه‌ی دارویی مورد استفاده در طب سنتی، شباهت معنادار و درخور توجهی دارد (۳۹).

از نظر آزمایشگاهی به طور خاص نیز تحقیقات انجام شده است. در یکی از تحقیقات علمی تاثیر ۷ ترکیب مختلف موجود در عصاره شاهدانه در مواجهه با پپتید آمیلوئید مورد مطالعه و تغییر ساختار و پارامترهای ترمودینامیکی مورد ارزیابی قرار گرفت. این مطالعه که از نوع شبیه‌سازی مولکولی با کمک رایانه بود. مقایسه هفت ترکیب مختلف عصاره شاهدانه نشان داد که همه ترکیبات عصاره شاهدانه توانایی تغییر در ساختار پپتید آمیلوئید را داشتند و توانستند حجم، سطح مؤثر و انحلالیت در چربی پپتید آمیلوئید را تغییر دهند که می‌تواند مانع تجمع پپتید آمیلوئید شود (۴۰) که عامل ایجاد سد در نقل و انتقالات عصبی است.

در تحقیق آزمایشگاهی دیگر بررسی اثر اثر پیشگیرانه عصاره گیاه *Salvia hydrangea* (گل ارونه) بر روند بهبود حافظه، در موش‌های صحرایی نر، مورد مطالعه قرار گرفت که افزایش حافظه در موش‌های آلزایمری تایید شد. عصاره‌ی سالویا هیدرانزا در این گیاه با اثرات محافظتی خود، دارای پتانسیلی قوی در پیشگیری از بیماری آلزایمر است (۴۱).

گیاه خار مریم نیز میزان بالایی از آنتی‌اکسیدان پلی‌فنلیک را دارا می‌باشد و دارای اثرات حمایتی در بیماری‌های تخریب نورونی است. در درمان موش‌ها از عصاره خار مریم رقیق شده با صمغ عربی یک درصد به عنوان حلال به مدت چهار هفته و هر روز استفاده شد. حافظه فضایی در گروه درمان در روز هفتم و بیست هشتم در مقایسه با بقیه گروه‌ها به طور معنی داری بهبود یافت. گیاه خار مریم با دارا بودن خاصیت آنتی‌اکسیدانی می‌تواند منجر به بهبود علائم اختلالات شناختی و رفتاری و هم چنین کاهش میزان پروتئین GFAP آستروسیت‌های مغز در مدل موشی بیماری آلزایمر شود (۴۲).

در یک مطالعه، ابتدا دوز مناسب فلفل قرمز در سه گروه از مدل‌های متفاوت آلزایمری شده موش نر مورد مطالعه قرار گرفتند نتیجه نشان داد که مصرف رژیم غذایی حاوی ده درصد فلفل قرمز توانست اختلال حافظه را در موش‌های نر مدل آلزایمر از طریق کاهش میزان استیل کولین استراز و افزایش دانسیته نورونی اصلاح کند (۴۳). یافته‌های این نوع تحقیقات می‌بایست در محیط آزمایشگاهی و سپس در بدن انسان مورد بررسی قرار گیرد تا به طور قطع بتوان در مورد کارایی این ترکیبات، قضاوت کرد.

در برخی آزمایشات نیز از ترکیب برخی مواد استفاده شد. مانند تجویز اسید فولیک و ویتامین B12 که به تنهایی اثر معنی‌داری بر پارامترهای حافظه فضایی در مقایسه با گروه تخریب نداشت اما

مادی می‌گوید.

آیات دیگری از قرآن بیان از بُعد دیگر انسان دارد، مانند ۲۹ حجر که می‌فرماید: «وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي؛ و از روح خویش در وی دمیدم» این روح باید غیر از خلقت مادی انسان باشد که در مرحله بعد از آفرینش انسان به او افاضه می‌شود. چنانکه به عقیده مفسران «نفخ» در این آیه بطور کنایه در تاثیر گذاشتن در چیزی و یا القاء امر غیر محسوسی در آن چیز استعمال است، که مقصود از آن ایجاد روح در آدمی است (۵۰). آیه بیان از شرافت آدمی است. اضافه نفس انسان به خداوند (من روحی) اضافه تشریفی است و به خاطر شرافتی است که در روح انسان از جهت خلقت وجود دارد (۵۱). قرآن انسان را به عنوان بهترین مخلوق خداوند معرفی می‌کند آنجا که بعد از آفرینش انسان در آیه ۱۴ مومنون، خداوند خود را «احسن الخالقین» می‌خواند: «فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ؛ مبارک است خداوند که بهترین آفرینندگان است»

بیماری و شفا در قرآن: قرآن به هر دو جنبه مادی و روحی انسان توجه کرده است. چنانکه آیاتی از قرآن درباره نیازهای جسمی انسان آمده است و دستوراتی برای سلامتی جسمی انسان دارد قرآن در ۳۱ اعراف می‌فرماید: «كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ؛ بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید، همانا خداوند اسرافکاران را دوست ندارد»

اسراف در غذا و پرخوری، منشأ بسیاری از بیماری‌های جسمی و روحی است. امام صادق (ع) می‌فرماید: هر بیماری از پر خوری است (۵۲). در آیاتی از قرآن سخن از بُعد روحی و بیماریهای آن دارد مانند آیه ۷ آل عمران می‌فرماید: «الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ؛ آن کسانی که در دلهاشان انحراف است تنها آیات متشابه را پیروی می‌کنند تا به این وسیله فتنه به پا کنند و به همین منظور آن آیات را به دلخواه خود تاویل می‌کنند»

کسانی که دارای بیماری روحی‌اند و دلهاشان بیمار است به دنبال متشابهات می‌روند و بیماری آنها موجب می‌شود که به جای اعتماد بر آیات محکم و پیروی از آن به دنبال هوای نفس باشند. البته نگاه قرآن به دو بعد انسان به گونه‌ی دو ساختار معجزا از هم نیست که هیچ‌گونه ارتباطی با هم نداشته باشند بلکه گاهی بیماری در یک بُعد می‌تواند موجب ایجاد بیماری در بُعد دیگر شود. مثلا قرآن در ۱۱۷۲ بقره می‌فرماید: «إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ...؛ به تحقیق، خدا حرام گردانید بر شما مردار و خون»

حضرت رضا علیه السلام فرمودند: «حُرِّمَتِ الْمَيْتَةُ لِمَا فِيهَا مِنْ فَسَادِ الْأَبْدَانِ وَالْأَفَةِ... حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى الدَّمَ كَتَحْرِيمِ الْمَيْتَةِ لِمَا فِيهَا مِنْ فَسَادِ الْأَبْدَانِ... وَ يُورِثُ الْقَسْوَةَ لِلْقَلْبِ...؛ مردار حرام است زیرا تغذیه از آن موجب فساد و تباه شدن ابدان و پیدا شدن آفات در آنها می‌باشد.

تجویز توأم اسید فولیک- ویتامین B12 منجر به کاهش خطای حافظه مرجع، کارکردی و مدت زمان سپری شده در مقایسه با گروه تخریب در دستگاه ماز شعاعی هشت بازویی گردید در نتیجه تجویز توأم اسید فولیک - ویتامین B12 منجر به بهبود حافظه فضایی گردید (۴۴). با توجه به این که این گونه آزمایشات نیز در مدل انسانی مورد آزمایش قرار نگرفته است و تاییدیه بالینی ندارد اثرات درمانی آن اثبات شده نیست.

برخی روش‌های غیردارویی نیز در درمان این بیماری مورد تحقیق قرار گرفت. بررسی اثر مثبت درمانی موسیقی (۴۵) در درمان بیماران مبتلا به آلزایمر که حتی در مقابل سایر درمان‌ها مقاومت به خرج می‌دهد، تایید شده است، زیرا موسیقی نوعی تحریک حسی است که موجب واکنشی مبتنی بر آشنایی، قابلیت پیش‌بینی و احساس اطمینان خاطر می‌شود (۴۶). با این وصف موسیقی باید از نوع آهنگی باشد که قبلا شخص آن را شنیده است تا نوعی یادآوری و تحرک در ذهن او ایجاد کند.

در این تحقیق بیان شد که موسیقی موجب کاهش رفتارهای پرخاشگرانه در افراد مبتلا به آلزایمر و بیماری‌های تحت عنوان زوال عقل می‌شود (۴۷). پس نقش درمانی آن محدود به درمان جانبی از علائم رفتاری است و اثر درمانی آن بر خود بیماری نامشخص است. با این وصف ممکن است عملکرد درمانی با موسیقی مانند عملکرد داروهای مسکن باشد.

در تحقیقات دیگری نیز بر روی کاهش آسیب‌های جانبی از علائم رفتار بیماری کار شده است. در بررسی تأثیر ژل رویال بر افسردگی و اضطراب در مدل موش‌های آلزایمری شده ناشی از تری‌متیل‌تین بوده است. در گروه مورد نظر کاهش معنی‌داری در رفتارهای اضطرابی مشاهده شد در نتیجه مکمل RJ توانایی تعدیل خلق و خو را در موش‌های صحرایی مدل تری‌متیل‌تینی آلزایمر دارد و ممکن است اثرات مفیدی در درمان آلزایمر داشته باشد (۴۸).

با توجه به اینکه اکثر تحقیقات آزمایشگاهی بر روی مدل انسانی صورت نگرفته و اینکه بسیاری از آنها برای درمان علائم جانبی است (۴۹). اثر آن بر روی خود بیماری روشن نیست. برخی از این تحقیقات هم بر روی مدل‌های مختلف از روش‌های آلزایمری کردن انجام شده است، و نمی‌توان آنها را به عنوان داروی مطمئن در درمان بکار برد. و صرفا به عنوان کاهش دهنده آسیب‌ها قابل استفاده هستند هر چند می‌توانند به عنوان موید کاربرد داشته باشند.

مبانی بیماری فراموشی در قرآن

انسان در قرآن: انسان موجودی با دو بُعد مادی و روحانی است و قرآن به این دو جنبه بودن انسان اشاره دارد. در آیه ۲۶ حجر می‌فرماید: «وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ؛ ما انسان را از گل خشکیده‌ای که از گل بدبوی گرفته شده بود آفریدیم» از بعد

مصدق فراموشی (آنزایمر) در قرآن: خداوند در آیه ۵۴ سوره روم به مرحله‌ای از آفرینش انسان اشاره می‌کند. انسان در ابتدا، دوره‌ای از رشد و تعالی جسمی و روحی دارد و سپس در دوره‌ای از زندگی، دچار ضعف و سستی می‌شود: «اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَ شَيْبَةً... ؛ خدا آن کسی است که شما را از ناتوانی آفرید، و از پس ناتوانی نیرو داد، و از پس نیرو دو باره ناتوانی و پیری آورد...»

می‌فرماید، که شما در ابتدای خلقت ضعیف بودید. و مصداق این ضعف - به طوری که از مقابله بر می‌آید - اول طفولیت است، هر چند که ممکن است بر نطفه هم صادق باشد و مراد از قوت بعد از ضعف، رسیدن طفل به حد بلوغ است و مراد از ضعف بعد از قوت، دوران پیری است، و لذا کلمه «شبیة - پیری» را بر آن (ضعف) عطف کرد، تا تفسیر آن باشد، و اگر «ضعف» و «قوت» را نکره آورد، برای این است که بر ابهام دلالت کند، و معین نبودن مقدار به دلیل اختلاف در افراد است (۵۶).

در آیه ۵۴ روم می‌فرماید: «... يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ...» که او هر چه بخواهد و مشیتش تعلق گیرد می‌آفریند، و او دانا و تواناست» این بیماری کاملاً وابسته به سن نیست به این معنا که این بیماری لازمه افزایش سن باشد و همه انسانها بعد از پیری به آن دچار شوند. در آیه ۶۸ سوره یس نیز اشاره‌ای به سیر نزولی جسمی انسان شده است که بر مساله پیری و بازگشت انسان به دوره طفولیت اشاره دارد: «وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ؟ هر کس را که طول عمر دهیم در آفرینش واژگونه می‌کنیم آیا (در این کار) تعقل نمی‌کنند»

«ننکسه» از ماده «تنکیس» به معنی واژگون ساختن چیزی است به گونه‌ای که سر به جای پا و پا به جای سر قرار گیرد، و در اینجا کنایه از بازگشت کامل انسان به حالات طفولیت است. انسان در آغاز خلقت ضعیف است و تدریجاً رو به رشد و تکامل می‌رود، در دوران جنینی هر روز شاهد خلقت تازه و رشد جدیدی است، بعد از تولد نیز مسیر تکاملی خود را در جسم و روح به سرعت ادامه می‌دهد، و قوا و استعدادها را خدا داد که در درون وجودش نهفته شده یکی بعد از دیگری شکوفا می‌شود، و سپس دوران جوانی، و بعد از آن پختگی فرا می‌رسد، و انسان در اوج قله تکامل جسمی و روحی قرار می‌گیرد، در اینجا گاه روح و جسم مسیر خود را از هم جدا می‌کنند، روح هم چنان به تکامل خویش ادامه می‌دهد، در حالی که عقبگرد جسم شروع می‌شود، ولی سرانجام عقل نیز سیر نزولی خود را شروع می‌کند، و تدریجاً و گاه به سرعت به مراحل کودکی باز می‌گردد، حرکات کودکان و تفکر کودکان و حتی بهانه‌جوییها نیز همانند کودکان می‌شود، و ضعف جسمانی با آن هماهنگی می‌گردد (۵۷). در آیه ۵ سوره حج خداوند می‌فرماید: «فَأَنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ نُرَابٍ ثُمَّ مِنْ

. و خداوند تعالی خون را مانند مردار حرام کرد به خاطر فسادی که در آن برای جسم است. و موجب قساوت قلب است...» (۵۳). این روایت دلیل حرمت مردار را علاوه بر تاثیر منفی بر بدن انسان و بیماری جسمی به دلیل قساوت قلب و سختی روح انسان معرفی می‌کند که بیان از نوعی ارتباط بین بیماریهای روحی و جسمی در انسان دارد.

قرآن همانگونه که بیماریهای انسان را بیان می‌نماید و دستورات لازم را برای زندگی سالم مادی و معنوی به انسان می‌دهد، به همان صورت انسان را رها نکرده است و دستورات لازم برای بیماری او را دارد. قرآن خود را در آیه ۸۲ اسراء این گونه معرفی می‌نماید: «وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا؛ و این قرآن که نازل می‌فرمائیم شفا و رحمت است برای مومنین و برای کافران و ستمگران جز بر زیانشان نمی‌افزاید.»

امام علی (ع) در مورد شفا از قرآن می‌فرماید: «وَتَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ وَ تَفَقَّهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ رِيحُ الْقُلُوبِ وَ اسْتَشْفُوا بِنُورِهِ فَإِنَّهُ شِفَاءُ الصُّدُورِ...» (۵۴) و قرآن را بیاموزید که نیکوترین گفتار است، و در آن اندیشه نمائید که قرآن بهار دلها است و به نور آن شفاء و بهبودی بجوید که قرآن شفای سینه‌ها است.

درست است که طیف آیه ۸۲ نحل، قرآن «تَبَيَّنًا لِّكُلِّ شَيْءٍ؛ روشن‌کننده حقیقت هر چیز» است ولی این به آن معنا نیست که باید تمام علوم را دربر داشته باشد یا اینکه به این ترتیب، درمان تمام دردها در قرآن آمده است. بلکه همانطور که اشاره شد قرآن کتاب هدایت است و هر آنچه که نیاز رشد و هدایت انسان باشد، بیان می‌نماید ولی گاهی به دلایلی نمونه‌هایی از دانش‌ها را در خود دارد مانند دستورات پزشکی که نمونه‌هایی از داروها و مواد غذایی مفید در قرآن آمده است مانند آیه ۱۱ سوره نحل: «ثَبِثْ لَكُمْ فِي الزَّرْعِ وَ الزَّيْتُونِ وَ النَّخِيلِ وَ الْأَعْنَابِ؛ با این باران برای شما زراعت را می‌رویند، و همچنین زیتون و نخل و انگور را»

غذاشناسان و دانشمندان بزرگی که سالیان دراز از عمر خود را در راه مطالعه خواص گوناگون میوه‌ها صرف کرده‌اند عقیده دارند، کمتر میوه‌ای است که برای بدن انسان از نظر غذایی به اندازه این سه میوه، مفید و مؤثر باشد (۵۵). بنابراین در قرآن به بیماری روح و درمان آن توجه ویژه شده است زیرا قرآن کتاب تربیت است اما از آنجا که روح در رابطه مستقیم با جسم است، قرآن از این امر نیز غافل نبوده و گاه به مناسبتی از بیماری جسم و درمان‌های پایه سخن گفته است همانگونه که قرآن در امور تربیتی و هدایتی انسان به بیان از اصول زندگی پرداخته و جزئیات آن را به تبیین کنندگان قرآن از اهل بیت (ع) در آیه ۴۴ نحل، واگذار کرده است: «وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِنُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ؛ و ما این ذکر (قرآن) را بر تو نازل کردیم تا آنچه به سوی مردم نازل شده است برای آنها تبیین کنی»

از علم و قدرت سخن گفته شده که شاید اشاره‌ای به از دست رفتن تفکر و قدرت حافظه، و همچنین زایل شدن قدرت از انسان در این مرحله باشد.

به این ترتیب در هر چهار آیه از مرحله‌ای از زندگی انسان صحبت شده که در زمان پیری اتفاق می‌افتد و رابطه مستقیم با سن در آن مشخص است امری که در علم پزشکی از رابطه بیماری فراموشی در سن بالا تایید شده است. بر اساس قرآن در این مرحله ضعف جسمی همراه با ضعف عقلی وجود دارد و نوعی برگشت به دوران کودکی است که فرد در آن به نوعی جهل و بازگشت به گذشته می‌رسد. همانگونه که در علایم آلزایمر دیده شده است که بیمار مانند کودکان در مرحله نادانی از علم قرار دارد و حتی مانند کودک قدرت بیان و تکلم را ندارد همان علانم بالینی بارزی که در تشخیص این بیماری در علم پزشکی بیان شده و با آن شناخته می‌شود.

درمان فراموشی (آلزایمر) در قرآن: برای بیماری آلزایمر در علم پزشکی درمان قطعی ارائه نشده است و در حال حاضر درمان بیماری آلزایمر بیشتر شامل درمان‌های علامتی (۶۱) درمان اختلالات رفتاری و داروهای کاهنده سیر پیشرفت بیماری است. درمان‌های غیر دارویی نیز موجب کاستن از پرخاشگری و بیقراری، شناسایی و رفع عللی است که سبب پرخاشگری بیمار می‌شوند برخی عقیده دارند که داروی این بیماری در قرآن بیان شده است. در آیه ۵ سوره حج بعد از بیان علانمی در بیان مصداق بیماری فراموشی، از امکان زنده شده زمین خشکیده -یکی از علایم این بیماری- با تاکید صحبت شده (۶۲) که نشان از امکان درمان این بیماری با کمک مواد رطوبت‌رسان و جوان‌سازی دارد. در این بیماری مغز، حالتی چون زمین خشکیده دارد همانگونه که می‌توان زمین خشک را با آبرسانی، جوان و تازه کرد، امکان بازگشت این حالت مغز نیز وجود دارد.

این تازه‌سازی طبق آیه ۶۹ سوره ی نحل، با غسل امکان‌پذیر است. خدا ابتدا، در این سوره از درمان سخن گفته و سپس درد را ذکر فرموده است (۶۳). خداوند در آیه ۶۸ و ۶۹ نحل می‌فرماید: «وَأُوْحِي رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ... ثُمَّ كَلِمًا مِنْ كُلِّ النَّمْرَاتِ فَاَسْأَلُكَ سَبِيلَ رَبِّكَ ذَلَّلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ؛ پروردگار تو به زنبور غسل، وحی کرد... و سپس از انواع میوه‌های شیرین (و از حلاوت و شهد گل‌های خوشبو) تغذیه کن و راه پروردگارت را به اطاعت پیوی، آن‌گاه از درون آن، شربت شیرینی به رنگ‌های مختلف بیرون آید که در آن شفاء مردمان است. در این کار نیز آیتی (از قدرت خدا) برای متفکران پیداست.»

در گلها و گیاهان، داروهای حیات‌بخشی نهفته شده است که هنوز کشف نشدند. دانشمندان از طریق تجربه به این حقیقت رسیده‌اند که زنبورها به هنگام ساختن عسل آن‌چنان ماهرانه عمل می‌کنند که

نُطْفَهُ... ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِنَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَ تَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَّتْ وَ أَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيحٍ؛ ما خلق کردیم شما را از خاک، بعد از آن از نطفه،... بعد از آن، بیرون می‌آوریم شما را در حالت طفولیت بعد از آن می‌پرورانیم شما را تا به کمال و قدرت برسید. و بعضی از شما می‌میرد و بعضی از شما به پست‌ترین عمر (سستی و خرافت) برسید. تا اینکه نداند چیزی را بعد از دانستن. آن زمین را (در فصل زمستان) خشک و مرده می‌بینی، اما هنگامی که آب باران بر آن فرو می‌فرستیم، به حرکت در می‌آید و می‌روید، و از هر نوع گیاهان زیبا می‌رواند»

«ارذل» اسم تفضیل از رذل به معنای پستی و خواری است و «ارذل العمر» پست‌ترین مرحله عمر و نهایت سالخوردگی است. این افراد کسانی هستند که به ناتوان‌ترین مرحله عمر یعنی پیری و فرتوتی می‌رسند، به طوری که دیگر دانسته‌هایی که در طول عمر کسب کرده‌اند همه از بین می‌رود و از نظر عقل و درایت به دوران طفولیت بر می‌گردند. گفته شده که انسان در سن ۷۵ سالگی به این مرحله می‌رسد و بعضی‌ها آن را در ۹۰ سالگی دانسته‌اند، ولی حقیقت این است که این مرحله در انسان‌ها مختلف است و به فهم و شعور و استعداد آنها بستگی دارد. ممکن است کسی حتی در سن ۱۰۰ سالگی هم به پیری و خرفتی نرسد ولی آنچه مسلم است این است که اگر کسی عمر طبیعی کند به این مرحله خواهد رسید مرحله‌ای که در آن قوای بدن به تحلیل رفته و فهم و شعور کم شده و حالت طفولیت برگشته است (۵۸). قرآن این برگشت به طفولیت را در دوران پیری می‌داند.

همانگونه که بیان شد، در علم پزشکی احتمال بیماری آلزایمر در پیری بیشتر است و در دوران دیگر به ندرت اتفاق می‌افتد. در بیماری آلزایمر حالات ضعف جسمانی و روانی بوجود می‌آید که به حالات کودکان شبیه است تا آنجا که بیمار مانند کودک در تمام مسایل زندگی نیازمند کمک دیگری است و بدون مراقبت قادر به ادامه زندگی نیست. در ادامه آیه آمده است «و تَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً» که به معنای زمین خشکیده بدون گیاه است (۵۹). به عقیده برخی سخن خدا از زمین خشکیده، بیانی از این بیماری است چرا که در این بیماری مغز نسبت به قبل پژمرده و خشکیده می‌شود (۶۰). خداوند در آیه ۷۰ سوره نحل می‌فرماید: «وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ؛ و خدا شما را آفرید سپس [جان] شما را می‌گیرد و بعضی از شما تا خوارترین سال‌های زندگی بازگردانده می‌شود به طوری که بعد از [آن همه] دانستن، چیزی نمی‌دانند، قطعاً خدا دانای تواناست»

در این آیه نیز خداوند می‌فرماید که برخی از انسانها به این مرحله می‌رسند به طوری که دچار پیری و زوال مغز می‌شود. در انتهای آیه

این ترتیب، می‌توان از آن به عنوان ماده‌ای ترمیم‌کننده و جوان‌ساز استفاده کرد.

غذاهای غنی از آنتی‌اکسیدان‌ها مانند عسل از اثرات تخریبی رادیکال‌های آزاد می‌کاهند، در نتیجه احتمال ابتلا به برخی بیماری‌ها را کاهش می‌دهد و سیستم دفاعی بدن را در برابر استرس اکسیداتیو ناشی از رادیکال‌های آزاد بالا می‌برند (۷۵). مکانیسم‌های متفاوت اثر گذاری عسل، موجب اثرات درمانی به صورت اصلاح و بهبود عملکرد سیستم بدن، اصلاح اثرات مخرب و در نهایت، ارتقا سلامت می‌باشد. این تاثیرات چندگانه درمانی عسل، نشان از یک حضور منحصر به فرد از عوامل چندگانه در آن دارد که استفاده از آن را در طب مکمل، در روش‌های درمانی جدیدی امکان‌پذیر می‌کند (۷۶) و به عنوان دارویی متمایز و بدون عارضه جنبی بر سایر اندام‌های بدن مطرح است (۷۷) که می‌تواند در درمان بسیاری از بیماری‌های از جمله قلب، چشم، مشکلات پوست و... مورد استفاده قرار گیرد. مثلاً ماسک‌های ساخته شده از ترکیب عسل و برخی مواد که در انواع مختلف خشک، چرب و مرطوب تهیه شده منافذ را باز و صورت را از هر نوع آلودگی پاک و شفاف و موجب تغذیه، شادابی، لطافت بوده و از چین و چروک حاصل از عارضه پیری جلوگیری کند (۷۸).

در علم پزشکی ثابت شد که عسل سبب توقف رشد عوامل عفونی می‌شود و برای درمان امراض پوستی و تقویت قلب مفید است همچنین مانع فعالیت رادیکال آزاد می‌باشد که عامل اصلی پیری و دخیل در ایجاد بسیاری از بیماری‌ها است (۷۹). تاکید قرآن بر استفاده از عسل در رژیم غذایی، اشاره به خاصیت شفا دهندگی دارد. در علم پزشکی نیز بر خاصیت درمانی عسل برای بسیاری از بیماری‌ها تایید شده است (۸۰). عنوان عسل فقط یکبار در آیه ۱۵ سوره محمد از قرآن آمده است: «وَ أَتَاهُ مِنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى؛ و نهرهایی از عسل مصفا»

اما در این آیه مذکور که مربوط به درمان بیماری فراموشی است عنوان عسل بکار نرفته است بلکه به طور کلی از مایعات حاصل از زنبور تحت عنوان «مایعات بطون» نام برده شده است. «بطون» فقط منحصر به دهان نیست و نباید تصور شود که فقط شامل مایعی است که از دهان زنبور می‌آید (۸۱) بلکه می‌تواند شامل تمام مایعات حاصل از بطن زنبور از جمله عسل باشد. این خروج هم می‌تواند از دهان و هم از مخرج زنبور به صورت نیش هم اتفاق بیافتد. چنانکه نیش نیز خاصیت دارویی دارد و در درمان بسیاری از بیماری‌ها کاربرد دارد. همچنین شامل سایر فرآورده‌های ساخت شده از مایعات حاصل از زنبور مانده ژل رویان و گرده و یا هر ترکیب دیگری باشد که ممکن است در آینده از زنبور به دست آید. اگر چه برخی رنگ‌های مختلف عسل مذکور در آیه مذکور را

خواص درمانی و دارویی گیاهان به طور کامل به عسل منتقل شده و محفوظ می‌ماند. بنابراین عسل دارای بسیاری از خواص درمانی گلها و گیاهان، بطور زنده است. دانشمندان برای عسل، خواص بسیاری شمرده‌اند که هم جنبه درمانی، و هم پیشگیری و نیرو بخشی دارد (۶۴). در روایات نیز از خواص درمانی عسل صحبت شده است: «ان الله تعالی جعل البرکة فی العسل و فیه شفاء؛ همانا خدای متعال در عسل برکت قرار داد و شفا در آن است» (۶۵).

احتمال دارد که علت تقدم دارو بر بیان بیماری در آیه مذکور، به دلیل خاصیت نشاط‌آوری عسل و تقویت‌کنندگی اعصاب و حافظه باشد (۶۶) که می‌تواند علاوه بر خاصیت درمانی، برای پیشگیری از این بیماری نیز کاربرد داشته باشد. در بسیاری از روایات از عسل برای تقویت حافظه نام برده شده است: «کسانی که به نیروی حفظ بیشتری احتیاج دارند هر روز سه قطعه زنجبیل که با عسل مربا شده بخورند» (۶۷).

البته شاید بتوان هر دو نظر را جمع کرد به این معنی که مصرف عسل می‌تواند در زمان بروز بیماری به عنوان یکی از داروهای پایه برای درمان این بیماری، مصرف داشته و مفید باشد. اما در پیشگیری این دارو، قوی‌تر و موثرتر عمل کند.

مکانیسم عملکرد بیماری به صورتی است که موجب جمع شدن پلاک‌ها و ایجاد سد در نقل و انتقال سیستم عصبی مغزی می‌شود در نتیجه، شخص نمی‌تواند خاطرات و اطلاعات ذهنی خود را بکار گیرد. عسل دارای ویژگی‌های ضد میکروبی، ضد التهابی، ضد اکسیداسیونی، ضد سرطانی و تحریک (فعال سازی) ایمنی است. فواید عسل در زمینه سلامتی به خصوصیات فیزیوشیمیایی و ترکیبات شیمیایی گیاهی مفید عسل مربوط می‌شود (۶۸). عسل یک ترکیب محلول در آب بسیار غلیظ قندی است که حاوی قند، مواد معدنی، ویتامین و آنزیم‌ها است (۶۹). علاوه بر آن خاصیت شفاف‌کننده عسل به فعالیت ضدباکتریایی، حفظ شرایط مرطوب زخم، و ویسکوزیته بالای آن بر می‌گردد. البته با توجه به تنوع مکانی و زمانی در منابع شهد تغییرات زیادی در فعالیت‌های ضد میکروبی برخی از عسل‌های طبیعی وجود دارد (۷۰). در مجموع یک کیلوگرم عسل ۳۲۵۰ کالری حرارت و انرژی دارد. و به لحاظ داشتن برخی مواد تخمیری در تبدلات غذایی و کمک به هضم غذا بالاترین مرتبه را در میان غذاها دارد (۷۱). از مایع عسل علاوه بر یک ماده غذایی عالی، به عنوان آنتی‌بیوتیک طبیعی یاد شده که اثرات درمانی در دستگاه گوارش، زخم بستر و پانسمان جراحات دارد (۷۲). زیرا باعث افزایش پایداری فیروبلاست‌های پوستی انسان می‌شود که می‌تواند به طور بالقوه بهبود زخم را بهبود بخشد (۷۳). در زمان «بقرات» و در متون «تورات» نیز به عنوان داروی ضد عفونی‌کننده در بیماری پوستی و زخم‌ها شناخته شده بود (۷۴). به

ترکیب عسل و برخی مواد دیگر به عنوان دارو تجویز شده است که بیان از نقش پایه آن برای درمان و پیشگیری از بیماری فراموشی دارد ذکر آن پیش از بیان بیماری در آیه نیز به علت عملکرد بهتر آن برای پیشگیری نسبت به درمان است.

نتیجه گیری

آلزایمر یکی از بیماری‌های زوال عقل است که معمولاً بیشترین موارد درگیری را در سن پیری دارد این بیماری معمولاً از یک سیر خفیف آغاز می‌شود که به طور معمول، مورد توجه قرار نمی‌گیرد. سپس بیماری وارد مرحله متوسط می‌شود که مشکلات زیادی را به وجود می‌آورد و در نهایت وارد مرحله پیشرفته می‌شود که در آن بیمار دچار فراموشی می‌شود و مانند مرحله کودکی، نیاز به مراقبت و کمک دارد. عامل بوجود آورنده بیماری چندان مشخص نشده است و غالباً علت را در ارتباط با سن و سابقه فامیلی می‌دانند. همچنین درمان مشخصی نیز با وجود تحقیقات انجام شده به دست نیامده است. برخی آیات قرآن نیز به مراحل زندگی انسان اشاره دارد که در آنها از آخرین مرحله زندگی با عنوان دوره شکست و برگشت به عقب یاد شده است، دوره‌ای که انسان دانسته‌ها، و توان جسمی خود را از دست می‌دهد. به عقیده برخی، این بیماری همان آلزایمر است که در آن شخص دچار زوال عقل و ناتوانی جسمی است و به دوران کودکی خود برمی‌گردد و دیگر قادر به مراقبت از خود نیست. برخی علائم این بیماری مثل بازگشت به کودکی و بروز ضعف و کاهش علم و فراموشی از علایم مشترک ذکر شده در قرآن و علم پزشکی است. درمان این بیماری با استفاده از آیات قرآن، در سوره ۵ حج امکان پذیر است همانطور که امکان زنده شدن زمین خشکیده با آب وجود دارد. در پیری، آب بدن کم می‌شود و لطافت و طراوت بدن از جمله مغز از بین رفته و جمع می‌شود مساله‌ای که در علم پزشکی با اسکن مغز قابل مشاهده است. درمان این بیماری با مواد مغزی قابل جبران است از جمله این مواد جوان کننده از جمله مواد حاوی آنتی‌اکسیدان و آبرسان مانند عسل و ژل رویال است که در آیه ۶۸ سوره نحل قبل ذکر بیماری آمده است. مایعات حاصل از زنبور می‌تواند به عنوان داروی پیش‌گیری کننده به دلیل تقدیم آن بر بیان بیماری در آیه، و هم در درمان بیماری به کمک جمع این آیه با آیه ۵ حج کاربرد داشته باشد. هر چند به نظر می‌رسد که ترتیب آیات و تقدیم ماده عسل قبل از بیان علایم بیماری می‌تواند دلیلی بر آن باشد که این ماده به عنوان عامل پیش‌گیرنده، قوی‌تر و موثرتر است.

References

1. Hosseini Dashti, Mostafa, Maarif and Maarif, 3rd edition, Tehran; Farhanar Arayeh Institute, 1995 Volume 8, p. 274
2. Qorshi Banayi, Ali Akbar, Quran Dictionary, 6th edition, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiya, 1412 AH. , vol. 5. p 262

مربوط به گلهایی می‌دانند که زنبور از آن تغذیه می‌کند (۸۲) اما این لفظ می‌تواند معرف تنوع محصولات رنگارنگ از زنبور عسل نیز باشد. به این معنی که مایعات مختلف متنوع در رنگ‌های متفاوت حاصل از تولیدات زنبور از جمله گرده، زهر، موم، ژل را دربرگیرد.

گرده گل زنبور عسل امروزه به عنوان یک درمان در طب عامیانه و به عنوان یکی از ترکیبات بیولوژیکی لوازم آرایشی و بهداشتی استفاده می‌شود که شامل تمام هشت آمینو اسید ضروری، و حاوی مقادیر بالایی از ویتامین‌های گروه ب و ویتامین ث و ویتامین‌های محلول در چربی است. گرده زنبور عسل به طور سنتی به عنوان غذای ضد پیری و انرژی‌زا بکار رفته است (۸۳) گرده حاوی آنتی‌اکسیدان‌ها است که قادر به حفاظت‌اند و اثر تقویت‌کنندگی بر سلامت عمومی قلب دارند همچنین به دلیل خاصیت تحریک‌کنندگی در درمان بیماری‌های مرتبط با سن از جمله آرتروز و آلزایمر کاربرد دارد (۸۴).

بره موم زنبور عسل نیز به عنوان قوی‌ترین آنتی‌بیوتیک طبیعی دنیا است که زنبور عسل آن را از صمغ درختان فراوری می‌کند شناخته می‌شود. موم در درمان بسیاری از بیماری‌های عفونی، سینوزیت، زخم معده و عفونت‌های مجاری ادراری کاربرد دارد (۸۵). نتایج محقق حاکی است زهر زنبور عسل اثرات درمانی موثری بر روی بیماری‌هایی همچون: آرتروز، مشکلات حرکتی شانه، بیماری‌های سیستم عصبی مرکزی و محیطی (ام اس، سکنه مغزی، التهاب اعصاب و...)، فشار خون، آگزما، درماتیت، پسوریازیس، کولیت، آسم و برونشیت دارد. ژل رویال مکمل غذایی ارزشمندی است که توسط زنبورهای کارگر تولید شده و غذای اصلی ملکه می‌باشد بیشترین ترکیب ژل را آب تشکیل می‌دهد و خاصیت ضد پیری در درمان آلزایمر دارد (۸۶). بعلاوه خواص آنتی‌اکسیدانی و ضدسرطانی داشته و بعنوان تنظیم‌کننده کار غدد درون‌ریز بدن عمل می‌کند.

به این ترتیب عسل و سایر محصولات حاصل از زنبور نقشی موثر به عنوان داروی پایه برای پیشگیری از بیماری فراموشی دارد که بر اساس آیه ۵ حج قابل درمان بوده و به جوان‌سازی و برگشت طراوت مغز کمک می‌کند. همچنین فرآورده‌های زنبور عسل، نقشی موثر در درمان بیماری دارد چرا که این فرآورده‌ها با خاصیت منحصر به فرد آنتی‌اکسیدانی که حاصل از ترکیب گیاهان و عمل زنبور است بر اساس تحقیقات علمی می‌تواند مغز را پاک‌سازی و ارتباطات مغز را برقرار کرده و سلامتی را به فرد برگرداند هر چند بر اساس روایات

3. Tabatabai, Mohammad Hossein, 5th edition, translated by Tafsir al-Mizan, Mousavi Hamedani Seyyed Mohammad Baqer, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, 1995, vol. 12. p469
4. Makarem Shirazi, Nasser, Tafsir al-Nashon, Tehran: Dar al-

- Kutub al-Islamiyya, 1995. vol. 11. p. 361-362
5. Rezaei Esfahani, Hassan Reza, Miracles and Scientific Wonders of the Qur'an, 2nd edition, Qom; Researches of Tafsir and Sciences, 2007. P174
 6. Tamimi Amadi, Abd al-Wahed bin Muhammad, Gharr al-Hakam wa Darr al-Kalam (My collection of words and rulings of Imam Ali, peace be upon him), 2nd edition, q. Qom: Dar al-Kitab al-Islami, 1410 AH, p. 297
 7. Ray Shahri, Mohammad, Encyclopaedia of Medical Hadiths, Qom; Dar al-Hadith, 2004. vol. 1. p33
 8. Majlisi, Muhammad Baqir bin Muhammad Taqi, Bihar al-Anwar al-Jamaa leder Akhbar al-Imam al-Athar (I - Beirut), 2nd edition, Beirut: Dar Ihiya al-Tarath al-Arabi, 1404 A. H. . vol. 1. p220
 9. Ray Shahri, Mohammad, Encyclopaedia of Medical Hadiths, Qom; Dar al-Hadith, 2004 vol. 1. p9
 10. Litin, Scott and others, Family Health Journal, 2nd edition, translated by Mehdi Nasr Esfahani, Tehran, Timurzadeh-Nashr Tayyab, 2007. vol. 1. p 581
 11. Seligman, Martin; Rosenhan, David; Walker, Line, Psychopathology, translated by Reza Rostami; Ali Nilufri, Mina Qabadi, Siamak Tahmasabi, Jamila Zarei, etc. , Tehran Ketab Arjmand; Generation of tomorrow, 2019. vol. 2. p123
 12. Litin, Scott and others, Family Health Journal, 2nd edition, translated by Mehdi Nasr Esfahani, Tehran, Timurzadeh-Nashr Tayyab, 2007. vol. 1. p 581
 13. Safavizadeh, Laden (translated), Alzheimer's disease, Novin Medzih magazine, No. 445, 2018, p. 92
 14. Litin, Scott and others, Family Health Journal, 2nd edition, translated by Mehdi Nasr Esfahani, Tehran, Timurzadeh-Nashr Tayyab, 2007. vol. 1. p 581
 15. Arjmand, Mohsen; Samdanifar, Mohammad, Alzheimer, Tehran; Tomorrow's generation, 2013, p. 15
 16. fa. wikipedia. org. www
 17. Arjmand, Mohsen; Samdanifar, Mohammad, Alzheimer, Tehran; Tomorrow's generation, 2013, (p. 15).
 18. Nikoi Nejad, Leila; Rezazadeh, Reza; Qadaei Kahnouye, Majid, Alzheimer's analysis based on Molla Sadra's epistemological and anthropological foundations, Mendan, 2022, No. 88, p. 127
 19. Safavizadeh, Laden (translated), Alzheimer's disease, Novin Medzih magazine, No. 445, 2018, (p. 92)
 20. Tabatabai, Mohammad Hossein, 5th edition, translated by Tafsir al-Mizan, Mousavi Hamedani Seyyed Mohammad Baqer, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, 1995, vol. 14. p26
 21. Litin, Scott and others, Family Health Journal, 2nd edition, translated by Mehdi Nasr Esfahani, Tehran, Timurzadeh-Nashr Tayyab, 2007. vol. 1. p 581
 22. Pansandmezhddeh, Hoda; Alipour, Fatima; Burhani Haghghi, Maryam; Alzheimer's disease, Shafai Khatam, 2015, Volume 4, Number 3, p(74)
 23. Pansandmezhddeh, Hoda; Alipour, Fatima; Burhani Haghghi, Maryam; Alzheimer's disease, Shafai Khatam, 2015, Volume 4, Number 3, p. 78
 24. Arjmand, Mohsen; Samdanifar, Mohammad, Alzheimer, Tehran; Tomorrow's generation, 2013, p. 20-24
 25. Barzegari, Ali; Naqibi, Saeed; Rostami, Mezhgan; The effect of 12 weeks of aerobic exercise training on depressive behaviors and levels of testosterone and corticosterone hormones in male rats with Alzheimer's disease, Applied Health Studies in Exercise Physiology, 2022, No. 15, 109-118
 26. Amini Golestani, Mohammad, Islam Beyond Time, Qom; Sepehr Azin, 2009, p 659
 27. Sadeghi, Zana, Alzheimer's research in traditional medicine, Sari; The second annual congress of Tabari students, 2018, p. 537
 28. Shafiei, Ali, Gems of Manthor, Tehran Subsidy Development, 2018. , vol. 2. p208
 29. Shafiei, Ali, Gems of Manthor, Tehran Subsidy Development, 2018. , vol3. P375
 30. Shafiei, Ali, Gems of Manthor, Tehran Subsidy Development, 2018. , vol3. p 244
 31. Sadeghi Shad, Mehshad; Gharibzadeh, Solmaz (editor), Research in foods, Tehran Farhang Sabz, 2019. P(96-165)
 32. Foundation for Quranic Researches of Hoza and University, Proceedings of the Third National Conference of Quran and Medicine, Mashhad; Shahid University, 2005, p355
 33. Foundation for Quranic Researches of Hoza and University, Proceedings of the Third National Conference of Quran and Medicine, Mashhad; Shahid University, 2005, p83
 34. Asad Zandi, Mino; Seyyed Daud teaching; Mohammad Shekari Fard, Alzheimer's in the Mirror of the Quran and Science, Tehran: Quranic Researches of the Faculty and University, 2005, Volume 1, pp. 73-85
 35. Mariya, Mohammad Rasul, Healing Miracles of Honey and Angbins Based on the Medicine of the Prophet (PBUH) and the Medicine of the Imams (PBUH) and Daily Knowledge, Tehran; Yas Behesht, 2013. P227
 36. Mariya, Mohammad Rasul, Encyclopedia of Ahl al-Bayt Medicine, Tehran; Payam Baharan, 2015. P141
 37. Mariya, Mohammad Rasul, Encyclopedia of Ahl al-Bayt Medicine, Tehran; Payam Baharan, 2015870
 38. Ariya, Mohammad Rasul, Encyclopedia of Ahl al-Bayt Medicine, Tehran; Payam Baharan, 2015. p141
 39. Barzegari, Ali; Naqibi, Saeed; Rostami, Mezhgan; The effect of 12 weeks of aerobic exercise training on depressive behaviors and levels of testosterone and corticosterone hormones in male rats with Alzheimer's disease, Applied Health Studies in Exercise Physiology, 2022, No. 15, (109-118)
 40. Jalalian, Faeze; Ali Jabali, The effect of seven different compounds in cannabis extract on the amount of amyloid peptide accumulation in Alzheimer's disease through molecular simulation, Journal of Health and Biomedical Informatics, 2016,

- Volume 4, Number 3, (pp. 222-231)
41. Khalifa, Solmaz; Ashabi, Qurbangol; Omidpanah, Ahmed; Khodaqoli, Fariba; Ismaili, Muhammad Ali; Investigating the effect of *Salvia hydrangea* plant extract on improving memory, reducing apoptosis and CREB protein phosphorylation in Alzheimer's model induced by beta amyloid in male rats, Journal: Pajohande, 2013, No. 98 (pp. 78-85)
 42. Hadinya Abulqasem; Arianpour Roya; Mehdizadeh Mehdi; Mahmoudi Reza; Mousavizadeh Ali; Delaviz Hamdaleh; Parhajati Hamid; Ghanbari Hasanabad Amir, investigation of the effect of milk thistle plant extract (*Sili Marine*) on GFAP level and spatial memory in mouse model of Alzheimer's disease, Journal: Armaghane Danesh, 2018, Volume 14, Number 4, pp. 65-75
 43. Afshari, Massoud; Khajawi, Ali; Keshavarz, Mansour; Parviz, Mohsen; Investigating the effect of oral administration of red pepper on Alzheimer's disease in adult male rats, 2016, Traditional Medicine of Islam and Iran, No. 32 (399-404)
 44. Eskandari, Azadeh; Moaddi, Ahmed Ali; Zamani, Nesteren, the enhancing effects of folic acid and vitamin B12 on spatial memory in adult male rats model of Alzheimer's disease, Rafsanjan: University of Medical Sciences, 2016, 16(10), (pp. 925-938)
 45. Qaimi, Parveen (translator), Music and Alzheimer's, Magazine: Maqam Musigaei, 2016, No. 55, p. 40
 46. Qaimi, Parvin, Music therapy in the treatment of Parkinson's and Alzheimer's, Magazine: Maqam Musigai, 2014, No. 46, p. 31
 47. Qaimi, Parvin, Music therapy in the treatment of Parkinson's and Alzheimer's, Magazine: Maqam Musigai, 2014, No. 46, p. 31
 48. Azimpour, Maryam; Mohammad Fathi, Omid Dezfulian, The effect of royal jelly on depression and anxiety in an animal model of Alzheimer's disease, Lorestan University, Shafai Khatam, Iran, 2022, Volume 9, Number 2, (pp. 79-90)
 49. Pansandmezhdeh, Hoda; Alipour, Fatima; Burhani Haghighi, Maryam; Alzheimer's disease, Shafai Khatam, 2015, Volume 4, Number 3, p. (78)
 50. Tabatabai, Mohammad Hossein, 5th edition, translated by Tafsir al-Mizan, Mousavi Hamedani Seyyed Mohammad Baqer, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, 1995, vol12. p. 227
 51. Misbah, Mohammad Taqi, Tafsir Temei, Qom: Publications of Imam Khomeini Educational and Research Institute, 2008. p. 351
 52. Mostaghafari, Jafar bin Muhammad, The method of health in Islam / Translation of Tabb al-Nabi wa Tabb al-Sadiq, peace be upon them, 3rd edition, Qom: Mominin, 2001. p. 143
 53. Ibn Babouyeh, Muhammad Ibn Ali, The Causes of Al-Sharia, Qom: Kitab Foroshi Davari, 1996, vol. 2, p. 485
 54. Sharif al-Reza, Muhammad bin Hossein. Nahj al-Balagha (Lal Sobhi Saleh), Qom: Hijra, 1414 AH. p 164
 55. Makarem Shirazi, Nasser, Tafsir al-Nashon, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya, 1995. Vol11. p. 173
 56. Tabatabai, Mohammad Hossein, 5th edition, translated by Tafsir al-Mizan, Mousavi Hamedani Seyyed Mohammad Baqer, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, 1995, vol. 16. p307
 57. Makarem Shirazi, Nasser, Tafsir al-Nashon, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. 1995. vol18. p. 435-436
 58. Jafari, Yaqoub, Kausar, Bija; Bina, Bit, vol. 6, p175-176)
 59. Tabatabai, Mohammad Hossein, 5th edition, translated by Tafsir al-Mizan, Mousavi Hamedani Seyyed Mohammad Baqer, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, 1995, vol. 14. p486
 60. Gholam Ali Nouri, Alzheimer's in the Quran, 2009. www. askdin. com
 61. Pansandmezhdeh, Hoda; Alipour, Fatima; Burhani Haghighi, Maryam; Alzheimer's disease, Shafai Khatam, 2015, Volume 4, Number 3, p (74)
 62. Tabatabai, Mohammad Hossein, 5th edition, translated by Tafsir al-Mizan, Mousavi Hamedani Seyyed Mohammad Baqer, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, 1995, vol. 14. p489
 63. (www. 7300421. blogfa. com. www askdin. com)
 64. Makarem Shirazi, Nasser, Tafsir al-Nashon, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya, 1995. Vol11. P. 333
 65. Ali Ibn Musa, the eighth Imam, peace be upon him, Sahifa Imam al-Reza, peace be upon him, Mashhad: World Congress of Imam Reza, peace be upon him, 1406 A. H. p 110
 66. Kharad, Behzad; Kayani, Kazem, The Secrets of Strengthening and Calming the Nerves and Mind with Herbal Medicine, Tabriz: Zar Qalam, 2017. P197
 67. Ali bin Musa, the eighth Imam, peace be upon him, translator: Amir Sadeghi, Nasir al-Din, 6th Tehran: Mearaji, 1991. p 71
 68. Mesbahi, Gholamreza, some health benefits of honey, 3rd International Congress and 26th National Congress of Food Sciences and Industries of Iran, Tehran, 2018, <https://civilica.com/doc/957217>
 69. Rezaei, Abbas; Nahdati Pakhleah, Ghamali, The bee is nature's little mediciner, the national conference of bee products from the perspective of biology, Isfahan, health and economy, health and economy, 2017, <https://civilica.com/doc/909522>
 70. Sephond, Somia, therapeutic properties and antibacterial activity of honey, Tehran: Third International Conference on New Findings in Agricultural Sciences, Natural Resources and Environment, 2016, <https://civilica.com/doc/610572>
 71. Mirshfiei, Payam, Honey Properties, Tehran: The First National Conference on Sustainable Agriculture and Natural Resources, 2013, <https://civilica.com/doc/258608>
 72. Rezaei, Abbas; Nahdati Pakhleah, Ghamali, The bee is nature's little mediciner, the national conference of bee products from the perspective of biology, Isfahan, health and economy, health and economy, 2017, <https://civilica.com/doc/909522>
 73. Abid Nordin, Norazzila Omar, Nur Qisya Afifah Veronica

- Sainik, Shiplu Roy Chowdhury, Eshaifol Omar, Aminuddin Bin Saim, Ruszymah Bt Hj Idrus. Low Dose Stingless Bee Honey Increases Viability of Human Dermal Fibroblasts That Could Potentially Promote Wound Healing 2018-Wound Medicine-Volume 23, December 2018, Pages 22-27-<https://doi.org/10.1016/j.wndm.2018.09.005>
74. Abbas Nejad, Mohsen, Qur'an and Medicine, Mashhad: Foundation for Quranic Research, 1986. vol1. p244
75. Behati, Majid; Sohrabi, Reyhane, Asal, Recommendations of the Prophet of Islam and its nutritional role in health, National Conference on Bee Products from the Biological Perspective, Health and Economy, 2016, http://conf.ui.ac.ir/p/Article6_142
76. Razavizadeh, Fatemeh Sadat and Javadi Rad, Seyed Morteza, Honey as a complementary medicine in the prevention and treatment of diseases, National conference of bee products from the perspective of biology, Isfahan, Health and Economy, 2017, <https://civilica.com/doc/909620>
77. Abbas Nejad, Mohsen, Qur'an and Medicine, Mashhad: Foundation for Quranic Research, 1986. vol1. p 244
78. Basiri, Mohammadreza and Broumand Jezi, Masoud and Dadar, Mohsen and Taheri, Zohra, survey results of the use of face mask and honey moisturizing cream, the first national conference of medicinal plants, traditional medicine and organic agriculture, Hamadan 2013, <https://civilica.com/doc/329962>
79. Sharma and others 2003 by Rezaei, Abbas; Nahdati Pakhleah, Ghamali, The bee is nature's little mediciner, the national conference of bee products from the perspective of biology, Isfahan, health and economy, health and economy, 2017, <https://civilica.com/doc/909522>
80. Chengizi Ashtiani, Saeed; Shamsi, Mohsen; Hosseini, Nasser; Ramezani, Majid, Asal in the Qur'an and medical science, Journal of Arak University of Medical Sciences; 2009, 13 (5):p51
81. Translators, translation of Majam al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an, research: Reza Sotoudeh, Tehran: Farahani Publications, 2010. vol. 14 p. 10
82. Makarem Shirazi, Nasser, Tafsir al-Nashon, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya, 1995, vol11. p 302
83. Patrice Percy de Sert, the therapeutic properties of flower pollen, translated by: Mazaher Sidi, Asghar Qalamkari, Isfahan: Zayandeh Roud, 2012,
84. Sharma and others 2003 by Rezaei, Abbas; Nahdati Pakhleah, Ghamali, The bee is nature's little mediciner, the national conference of bee products from the perspective of biology, Isfahan, health and economy, health and economy, 2017, <https://civilica.com/doc/909522>
85. Rezaei, Abbas; Nahdati Pakhleah, Ghamali, The bee is nature's little mediciner, the national conference of bee products from the perspective of biology, Isfahan, health and economy, health and economy, 2017, <https://civilica.com/doc/909522>
86. Naraghi, Zainab, getting to know the properties of royal jelly, Food and Drug Deputy. 2022, <http://fdo.kaums.ac.ir>